

รูปแบบและเนื้อหาของศิลปะบันเทิงพื้นบ้านล้านนาสมัยปัจจุบัน

ศิลปะบันเทิงพื้นบ้านค่าน้าว

ค่าน้าวเคยเป็นศิลปะบันเทิงที่แพร่หลายและมีบทบาทสูงในสังคมล้านนาในอดีต เนื่องจากระบบการสื่อสารยังไม่ก้าวหน้า ทำให้สื่อที่จะให้ความบันเทิงแก่ประชาชนมีจำกัด การเล่าค่าน้าวจึงได้รับความนิยมเมื่อต้องการถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ สู้กันฟัง ผู้เล่าค่าน้าวมักจะเป็นบุคคลที่สามารถอ่านออกเขียนได้ โดยที่ผู้เล่าค่าน้าวจะนำเรื่องราวต่าง ๆ มาขัดเกลาให้มีภาษาที่สละสลวยคล้องจองกันมาอ่านเป็นทำนองเสนาะอย่างไร้เรา โดยไม่มีดนตรีประกอบ

ตัวอย่างการเล่าค่าน้าว เช่น

หิ้งห้อยตัวน้อย	ถามเอียงพระจันทร์
อันใส่ส่องงาม	ลอยบนเมฆา
ฝูงหมู่รุกษา	เตวคาโลกกล้า
บ่เท่าอินตา	อยู่ฟ้า
แม่น้ำเสนสวย	จักมาเอียงตีา
สมุทรใหญ่กว้าง	กงกา
ชาติคนน้อย	แขกเต้าเลหลา
หากมาถามลอง	การวิกแก้ว

ที่มา : ธวัช บุดโงก. วรรณกรรมท้องถิ่น. สำนักพิมพ์โอเคียนส์โตร์, กรุงเทพฯ, 2526: 119.

ตัวอย่างการเล่าค่าน้าวที่ยกมาเป็นตัวอย่างมาจากค่าน้าวขอเรื่อง ชิวหาสิ้นคำ เป็นค่าน้าวที่เป็นภาสิตสอนคติธรรมของล้านนา โดยกล่าวสอนให้รู้จักเจียมตน หรือประมาณตนว่ามีสถานภาพเช่นไร มีการเปรียบเทียบเป็นคู่ ได้แก่ หิ้งห้อยกับพระจันทร์ แม่น้ำกับมหาสมุทร และนกแขกเต้ากับนกการวิก

นอกจากการเล่าค่าน้าวแล้ว หม่อมสาวหรือแม่กระทั่งคนทั่วไปของล้านนาในอดีต ก็จะพูดคุยหรือเกี้ยวพาราสีกันเป็นคำค่าน้าวคำเครือ

ตัวอย่างของคำที่ชาวบ้านใช้สนทนากันในชีวิตประจำวัน และคำที่หนุ่มสาวใช้เกี่ยวพาว
ราสีกันในอดีต เช่น

เต็กมาอะม้อย	น้ำย่อยปล่ายก้อน
ชอหอนายนอน	ผั้นคี่เน้าเจ้า
สาวเฮี้ยสาว	เจ้าคาวฟ้าค่าง
บั้งเวชซ่า	จายนอ
ป้อเอ็นปากตัก	ป้อตักเหมือนต้อ
กั้วก้างค่างคอ	กานายน้องเหน้า
ปออคใจกิน	น้ำมันกับข้าว
ห่อปากคอเลา	ลั่นเตื่อะ
ป้อเอ็นถามไป	ไค้ออิงเต็กเมอะ
เป็นซี่บ้อเอ้อ	ไหวคอน
บักเคียวเคียววัน	เป็นมีคนสอน
เป็นสั่งกินนอน	สอนกันเต็มไค้
จ่ายเป็นคี่ชอย	กินวนเป็นไค้
ป้อขอลาไป	ก่อนน้อง.

ที่มา : ไพรด เลิศพิริยมล. คติชาวบ้านลานนาไทย. มิตรนราการพิมพ์, กรุงเทพฯ, 2516: 79.

นอกจากนี้แล้ว ในสมัยนั้นถ้าหนุ่มสาวไม่มีโอกาสพบปะเห็นหน้ากัน หนุ่มก็อาจจะเขียนคำว
เกี่ยวสาว ซึ่งคำวประเภทนี้ เรียกว่า คำวไค้

ตัวอย่างของคำวไค้ที่หนุ่มเขียนเกี่ยวสาว เช่น

สัจจะศิฐาน	วอนวานท่านเจ้า	ขอพบนงเยาว์คี่ฮัก
กินบ่ไค้หัน	ไค้ฮักไค้ตัก	หากจักเป็นบ้ำาเมาไป
บางแหล่งคี่พัก	ห่างคนไก่อ ๆ	บ่อปี้กมาใจ ชื่อนายหันหน้า

สลิดเกียงเหมย	ลมเจยกาฮ้อ	ส่งถึงโนจาคีฮัก
จากคนบ่งาม	คิดคำมมาคัก	เป็นจักว่าอัน
ฉั้นโดยคนงว้ย	ขอซัยกล่าวท้อย	ซ้อตัวบ่หน้อย
		สว่างอารมณ์

คำว้าใช้หนี้ ประพันธ์โดย พ่ออ้ายค้อยตา บ้านป่าตึง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง
จังหวัดเชียงใหม่

จึงกล่าวได้ว่า คำว้าเป็นศิลปะบันเทิงที่อยู่ในสายเลือดและวิถีชีวิตของคนล้านนา คนล้านนามัก "อู้เป็นคำคำว้าคำเครือ" หมายความว่า คนล้านนาจะผูกพันกันด้วยคำที่สละสลวยคล้องจองกันเสมอ

ต่อมาในปัจจุบันเมื่อมีวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ประกอบกับการที่ผู้คนสามารถอ่านออกเขียนได้มากขึ้น ตลอดจนประเพณีการเฒ่าสาว ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวแบบอศิกค้อย ๆ หดหายไป เนื่องจากหนุ่มสาวมีโอกาสพบปะกันมากขึ้นไม่ว่าจะในโรงเรียนหรือสถานที่ทำงาน สิ่งเหล่านี้ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม ส่งผลทำให้คำว้าค่อย ๆ ลดบทบาทลงไปทีละน้อยในสังคมล้านนา จากการศึกษาของคณะผู้วิจัยเกี่ยวกับศิลปะบันเทิงล้านนาทั้ง 3 ด้าน คือ เพลงขอ เพลงพื้นเมือง และคำว้า นั้น พบว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับคำว้าเป็นปรากฏการณ์ที่น่าใจหายมากที่สุด สามารถกล่าวได้ว่าในเชิงของการนำมาใช้ในวิถีชีวิตนั้นคำว้าได้หายไปแล้วโดยสิ้นเชิงจากสังคมล้านนา

จากการศึกษาทำให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นข้างชัดเจนว่า ไม่มีการเล่าคำว้าในชีวิตประจำวันของคนล้านนาโดยเฉพาะเชียงใหม่อีกแล้ว ในช่วงระยะเวลาที่ทำการศึกษาคือ ในปี พ.ศ. 2536-2537 นอกจากการเล่าคำว้าจะหายไป การเกี่ยวพาราสีด้วยคำว้า และคำว้าใช้ก็หมดหายไปด้วย จากการศึกษาพบว่าหนุ่มสาวสมัยใหม่ไม่สามารถอ่านคำว้า และแต่งคำว้าได้

คำว้าที่ยังเหลืออยู่ในเชียงใหม่ให้คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาระหว่างการทำเนิการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น เป็นคำว้าที่หน่วยงาน และสถาบันต่าง ๆ ส่งเสริมให้เกิดขึ้น ด้วยเชิงอนุรักษ์มากกว่าเกิดเองตามธรรมชาติในบริบทของสังคม

พ่ออ้าย ดู่ยดา ศิลปินด้านค่าว อายุ 58 ปี
บ้านป่าตึง อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่
ถ่าย เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2537

ตัวอย่างของคำวสมัยปัจจุบันที่แต่งขึ้นใหม่ เช่น

เสียงข่าวระบือ	กระตือลือลัน	ว่าโรคเอดส์ปั่น	คนไไทยนักหนา
ขอเคื่อนพี่น้อง	ป้อแงปึกตา	สั่งสอนเฮฮา	บุครคำลูกเต้า
อย่าได้หื้อเขา	กินเหล้าเมาเหล้า	เป็นของมัวเมา	เผาต้อง
ยาฝิ่นกัญชา	ขอล่ากล่าวฮ้อง	บอกเขาอย่าต้อง	ตะมัน
ฤทธิ์เคซมันฮ้าย	ร้ายแรงสกัน	ตกเป็นธาคุมัน	หวั่นบันล่องห้วย
ปากคนไปค้าย	หลายลายบ่หน้อย	เพราะพะธียาเมา	เผาต้อง

คำวบทนี้ผู้ประพันธ์คือ พ่อฮ้าย ต้อยตา บ้านป่าตึง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ เป็นคำวโรคเอดส์ที่ชนะการประกวดของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปีพ.ศ. 2535

เมื่อคำวได้หมคมพบาหนัก้านของการให้ความบันเทิงแก่ผู้คนที่อย่างก่อนข้างลันเชิง ใน เชียงใหม่ปัจจุบัน การแต่งคำวที่มีอยู่บ้างประปรายเป็นการแต่งขึ้นด้วยความสนับสนุนของหน่วยงานและ สถาบันต่าง ๆ เพื่ออนุรักษ์คำวในฐานะของภูมิพันธ์ประเภทหนึ่งของล้านนาไว้เท่านั้น โดยการจัดการ ประกวดในวาระโอกาสต่าง ๆ กัน เช่น เนื่องในวันแม่ เนื่องในวันสิ่งแวดล้อมโลก หรือคำวต่อต้าน การสูบบุหรี่ เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น

ยอหัตตา	วันคากรายบ	ท่านที่เคารพ	ผู้ฟังคังหลาย
คว่ข่าม่อนนี้	จั่งฮื้อฮ้าย	ขอเล่าบรรยาย	เป็นสายเป็นถ้อย
พี่น้องคังหลาย	ยิงจายใหญ่หน้อย	ลองมาฟังถ้อย	ดีซัน
เขตล้านนาไทย	สมัยก่อนนั้น	บ่อดหยากกัน	อันใด
คันไม้ใหญ่หน้อย	คงคอยใกล้ใกล้	ป่าตงพงไพร	น้ำไหลบ่แห้ง
ห้วยหนองคลองบึง	ฝนซิ่งเคื้อมแฉ่ง	ยามเช้ายามแดง	ม่วนล้ำ

มาบ้คนนั้น	หยั่งมาชอกช้ำ	เหลียวล่อทุกถ้ำ	ทุกพาย
สภาพก่อนนั้น	นับวันเลือนหาย	เพราะคนทำลาย	ป่าไม้ใหญ่หน้อย
คิดถึงคราวใด	จิตใจเศร้าสร้อย	ทำไร่เลื่อนลอย	กั้นก

คำวการอนุรักษ์ป่าไม้บนพื้นที่โดย อาจารย์ศิริพงษ์ วงศ์ไชย โรงเรียนวัดคอดอยยาว
อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2536

การแต่งคำวด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์กิ่งกล่าว ทำให้รูปแบบและเนื้อหาของคำวในสมัย
ปัจจุบันถูกจำกัดลง

ในด้านรูปแบบของคำว รูปแบบการเขียนคำวยังใช้ฉันทลักษณ์แบบเดิม จากที่เคยกล่าวมาไว้ใน
บทที่ 4

ที่น่าสนใจคือเนื้อหา เนื้อหาของคำวจะเปลี่ยนแปลงจากอดีตที่เคยเป็นการเล่าเรื่องราวธรรมชาติ
หรือนิทานพื้นบ้าน หรือเนื้อหาเกี่ยวพาราสิกัน เนื้อหาของคำวปัจจุบันเป็นเนื้อหาที่เขียนขึ้นตามที่หน่วย
งานหรือสถาบันกำหนด เช่น คำวอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คำวรณรงค์ป้องกันปัญหาโสเภณี เป็นต้น

นอกจากด้านรูปแบบและเนื้อหาแล้ว กระบวนการนำเสนอของคำวมีประเด็นที่น่าสนใจ คือใน
อดีตการเล่าคำว ผู้เล่าใช้คำวเล่าเรื่องราวให้ผู้สนใจฟัง โดยผู้สนใจนั่งล้อมวงฟังการเล่าคำวเหมือน
การรับฟังหรือการชมหรสพประเภทหนึ่ง ส่วนคำวใช้และคำวที่หนุ่มสาวใช้เกี่ยวพาราสิกันก็เป็นการ
สนทนาบอกเล่าความในใจแก่กันและกัน

แต่ในปัจจุบันการอ่านคำวคือ การนำเสนอคำวที่ผู้เขียนเขียนขึ้นมา และผ่านการประกวดได้รับ
รางวัลรับรองว่าฉันทลักษณ์ถูกต้อง และเนื้อหาสามารถสื่อความหมายใน เรื่องที่ถือการสื่อให้ค้แก่ผู้สนใจ
ในที่ประชุมหรือคณะกรรมการฟังเท่านั้น

จากการศึกษาของคณะผู้วิจัยที่เริ่มต้นเก็บข้อมูลด้านคำวใน เดือนกันยายน 2536 ถึงเดือนพฤศจิกายน
ปีเดียวกัน โดยคณะผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ศิลปินผู้ประพันธ์คำว และผู้อาวุโสในท้องถิ่น
ต่าง ๆ ได้แก่ อำเภอแม่ริม อำเภอหางดง และอำเภอสันกำแพง ในการสัมภาษณ์พบว่าเมื่อประมาณ
30 กว่าปีที่ผ่านมานี้ที่อำเภอสันกำแพง คำวยังเป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่ใช้ในการพูดจาเกี่ยวพาราสิกัน
ระหว่างหนุ่มสาวในประเพณีแ้วสาวอยู่ และยังมีกรเล่าคำวในงานศพ หรือเือนเียน ส่วนที่อำเภอ

ทางคงในระยะประมาณ 30 - 40 ปีที่ผ่านมาไม่มีการใช้คำประพันธ์ประเภทคำวในการเกี่ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว แต่มีการเล่าคำวที่บ้านงานศพหรือเขื่อนเขื่อนเท่านั้น ซึ่งเป็นปรากฏการณ์เดียวกับที่อำเภอเมริม เช่นกัน

ศิลปิน เติ้งพันบ้านด้านเพลงขอ

จากการศึกษาเพลงขอที่ปรากฏอยู่ในเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี 2536 - 2537 มีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจคือ ศิลปินด้านเพลงขอ หรือที่เรียกว่าช่างขอ ได้มีการปรับเปลี่ยนเพลงขอให้สามารถดำรงบทบาทในด้าน การให้ความบันเทิงแก่ประชาชนอยู่ได้ แม้ว่า เชียงใหม่ปัจจุบันจะได้รับอิทธิพลจากส่วนกลาง และตะวันตก ในด้านของศิลปิน เติ้งพันอย่างมากมาตาม

คณะผู้วิจัย เริ่มศึกษาเพลงขอในช่วงต้นของเดือนกรกฎาคม 2536 การศึกษาในระยะแรกเป็นการสัมภาษณ์ศิลปินเพลงขอที่เป็นหัวหน้าคณะ คณะเพลงขอของเชียงใหม่ปัจจุบัน

กระจายกันรับงานทั่ว 9 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ส่วนใหญ่แต่ละคณะจะมีความสนิทสนมคุ้นเคยกันเหมือนพี่-น้องกัน และยังคงอยู่ในสถานภาพของครูกับศิษย์กันอีกด้วย จากการศึกษาพบว่า เหตุผลที่ศิลปินเพลงขอแยกออกเป็นคณะต่าง ๆ นั้น ด้วยเหตุผลต้องการกระจายกันเพื่อสามารถรับงานได้อย่างทั่วถึงเท่านั้น

ในช่วงต้นของการทำวิจัยคณะผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากคณะผู้วิจัย เริ่มต้นเก็บข้อมูลในช่วงฤดูกาลเข้าพรรษา ทำให้โอกาสที่คณะผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลโดยการเข้าไปสังเกตเวลาที่มีการแสดงขอจึงไม่มีโอกาสเลย

ระยะแรกของการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นไว้ว่า ต้องการศึกษารูปแบบและ เนื้อหาของเพลงขอก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งเมื่อศึกษาก็พบว่า เพลงขอในปัจจุบันนั้น ศิลปินด้านเพลงขอยังคงรูปแบบหรือฉันทลักษณ์แบบเดิมที่เคยได้รับการอบรมสั่งสอนมาจากครูขอในอดีต ซึ่งทั้งหมดนี้รวมไปถึงทำนองด้วย ทำนองที่ใช้ขอในปัจจุบันศิลปินก็ยังคงใช้ทำนองเดิม ๆ ที่ครูเคยถ่ายทอดไว้ ทำนองที่นิยมกันมากตอนนี้ได้แก่ จะปุละม้าย น้อยใจยา เพลงอ้อ เป็นต้น

แต่ประเด็นที่น่าสนใจที่พบจากการศึกษา คือ เนื้อหาของเพลงชอในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลง จากอดีตมาก จากการศึกษาพบว่า เพลงชอที่ร้องในปัจจุบัน เนื้อหาเปลี่ยนแปลงจากเรื่องทำนองจักร ๆ วงศ์ ๆ มาสู่เรื่องที่มีความเป็นปัจจุบันมากขึ้น เนื้อหาของเพลงชอในปัจจุบันอาจแบ่งออกเป็น

1. เนื้อหาตามแบบดั้งเดิมที่เน้นเรื่องศีลธรรมจรรยา ค่านิยมของสังคม เพื่อมุ่งให้การอบรมสั่งสอน ซึ่งจะเน้นการให้การอบรมสั่งสอนในเรื่องใดนั้นก็แล้วแต่งานนั้น ๆ ทั้มีการแสดงเพลงชอ เช่น ถ้าเป็นการแสดงในงานบวช ก็จะเป็นเนื้อหาที่พรา้พรรณนาถึงพระคุณแม่ และอันสังข์ของการบวช เป็นต้น

2. เนื้อหาที่ดัดแปลงจากวรรณกรรม วรรณคดี หรือนิยายร่วมสมัย ทั้งของล้านนาเองและจากส่วนกลาง เนื้อหาประเภทนี้ศิลปินจะนำเอาวรรณกรรม วรรณคดี หรือนิยาย รวมทั้งละคร-โทรทัศน์ หรือภาพยนตร์ ที่กำลังอยู่ในความนิยมของประชาชนมาดัดแปลง เขียนเป็น เรื่องตามแบบพื้นเมืองทั้งชื่อตัวละคร สถานที่ สภาพสังคม โดยอาศัยโครงเรื่องร่วมสมัยดังกล่าวที่กำลังได้รับความนิยมเพื่อนำมาใช้ร้องหรือแสดง

3. เนื้อหาที่ศิลปินคิดขึ้นมาเอง หมายถึง ศิลปินได้เขียนโครงเรื่องสร้างเนื้อหาเองจากสถานการณ์รอบ ๆ สังคมที่เป็นอยู่ ส่วนใหญ่เนื้อหาประเภทนี้เป็นเนื้อหาที่ตลกขบขัน ล้อเลียน มุ่งให้ประชาชนได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน แต่ขณะเดียวกันก็มักแฝงคติหรือแง่คิดในการดำเนินชีวิตไว้ด้วย

4. เนื้อหาที่แต่งขึ้นมาเองเพื่อขานรับหรือสนองตอบต่อกระแสสังคมในช่วงเวลานั้น ๆ เพื่อดำเนินบทบาทของการเป็นศิลปะเพื่อสังคม ซึ่งคณะผู้วิจัยศึกษาพบว่า ศิลปินเพลงชอในปัจจุบันได้ตระหนักถึงบทบาทของการเป็นสื่อมวลชน โดยสะท้อนจากการแสดงเพลงชอได้มีการแทรกเนื้อหาหรือนำเสนอเนื้อหาโดยตรงในเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การรณรงค์ต่อต้านการขายลูกสาว การรณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ เป็นต้น

นอกจากการศึกษารูปแบบและเนื้อหาของเพลงชอแล้ว คณะผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการนำเสนอของศิลปินทั้งประเภทนี้ จากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันเพลงชอไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะงานเพียง 4 งานเหมือนในอดีต ได้แก่ งานปอยเข้าสังข์ (ทำบุญศพครบ 100 วัน) งานบวช งานปีใหม่ (สงกรานต์)

และงานชิ้นบ้านใหม่ (รวมทั้ง งานเปิด สะพาน ตลาด อุโบสถ ใหม่ เป็นต้น) เท่านั้น ปัจจุบันมีการแสดงขอในงานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ผูกขวัญ นอกจากนี้ยังมีการแสดงขอในงานประเพณีที่เป็นผลผลิตใหม่ ๆ ทางวัฒนธรรม เช่น งานวันกำนันผู้ใหญ่บ้าน งานประจำปีของพืชผลทางการเกษตร เช่น งานลำไย งานร่มก่อสร้าง เป็นต้น ซึ่งศิลปินก็จะฉกเนื้อหาให้สอดคล้องกับโอกาสหรืองานที่ต้องไปร่วมแสดง

จึงกล่าวได้ว่างานประเพณีสมัยใหม่ ที่เกิดจากอิทธิพลของการส่งเสริมการท่องเที่ยวส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการอนุรักษ์ไว้ซึ่งศิลปะบันเทิงคดีพื้นบ้านไว้ไม่ให้สูญหาย

กระบวนการนำเสนอศิลปะบันเทิงคดีเพลงขอ อาจแบ่งรูปแบบการนำเสนอออกเป็น

1. การนำเสนอในรูปแบบของเพลงขอ คือมีการขับร้องขอของศิลปิน อาจเป็นคนเดียวหรือขับร้องคู่ หรือมากกว่า 2 คน การขับร้องจะเป็นการขับร้องตามเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอ ซึ่งจากการศึกษา กระบวนการนำเสนอแบบนี้จะคล้ายกับการเล่าข่าว มีความแตกต่างจากการเล่าข่าว คือการขับร้องเพลงขอจะมีเครื่องดนตรี ที่สำคัญ ได้แก่ ปี่ ประกอบการขับร้อง

2. การนำเสนอในรูปแบบของละครขอ ได้แก่การเล่นละครที่มีบทให้ตัวละครแต่ละตัวเล่นตามบทในเรื่อง การเล่นจะเดินบทตามเนื้อเรื่อง โดยมีการสนทนาของตัวละครเป็นการขับร้องเพลงขอแทนการสนทนาตามปกติ

ในการนำเสนอรูปแบบแรกนั้น มักเป็นการมุ่งอบรมสั่งสอนด้านศีลธรรม ค่านิยมต่าง ๆ ความประเพณีเดิม และนอกจากนี้ศิลปินก็จะนำปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมเข้ามาสอดแทรกด้วย การนำเสนอรูปแบบนี้ โดยทั่วไปมักแสดงเป็นคู่ชาย-หญิง ศิลปินแต่ละคนจะมีคู่ประจำของตนเองที่มีโทนเสียงเสนาะเข้ากันได้ สามารถเป็นคู่รับ-คู่ส่งกันได้ การจับคู่ขอด้วยกันนี้มีความสำคัญมาก เพราะถ้าศิลปินคู่ใดไม่สามารถขอ "เข้าขา" กันได้จะทำให้การแสดงขาดรสชาด ผู้ชม-ผู้ฟังเกิดความเบื่อหน่าย ศิลปินขอคู่ที่มีอยู่ปัจจุบันของเชียงใหม่ เช่น เก้า-ควม บุญรัตน์-บัวทอง บุญศรี-รำจวน เป็นต้น ศิลปินขออาจมีการเปลี่ยนคู่ขอบ้าง แต่การเปลี่ยนมักวนเวียนอยู่กับศิลปินที่เคยขอคู่กันมาก่อนแล้ว ซึ่งหมายความว่า ศิลปินแต่ละคนจะมีศิลปินที่สามารถขอเข้าคู่กันได้ อย่างน้อย 2-3 คนไว้สลับเปลี่ยนกัน

ในการนำเสนอรูปเล่มที่ 2 ที่เป็นการนำเสนอในรูปแบบของละครชอนัน เนื้อหาของละครชอนันปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมากดังที่ได้กล่าวมาแล้ว มีเพียงส่วนน้อยที่ยังคงนำเนื้อหาเดิมมาแสดง เช่น ก้าก้าคำ จ้าป้าสั๊ต ส่วนใหญ่จะเปลี่ยนเป็นเรื่องรักโศกที่ทันสมัย และที่นิยมมากคือ เรื่องประเภทที่มีความตลกขบขัน

นอกจากการแสดงขอในงานตามวาระโอกาสต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว ศิลปินทางด้านนี้ยังมีโอกาสนำเสนอโดยผ่านสื่อสารมวลชน คือ วิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์

สถานีวิทยุกระจายเสียงของท้องถิ่นในระบบ เอ. เอ็ม. จะมีรายการขอพื้นเมือง ซึ่งจะมียังมีการขับร้องเพลงขอ และการแสดงละครขอ เพลงขอที่นิยมขับร้องกันทางสถานีวิทยุกระจายเสียง ได้แก่ เพลงขอที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น สอนลูกให้กตัญญูต่อพ่อ-แม่ สอนเรื่องกฎแห่งกรรม สถานีวิทยุกระจายเสียงที่มีรายการขอพื้นเมืองประจำทุกวันอาทิตย์คือ สถานีวิทยุ พล.2

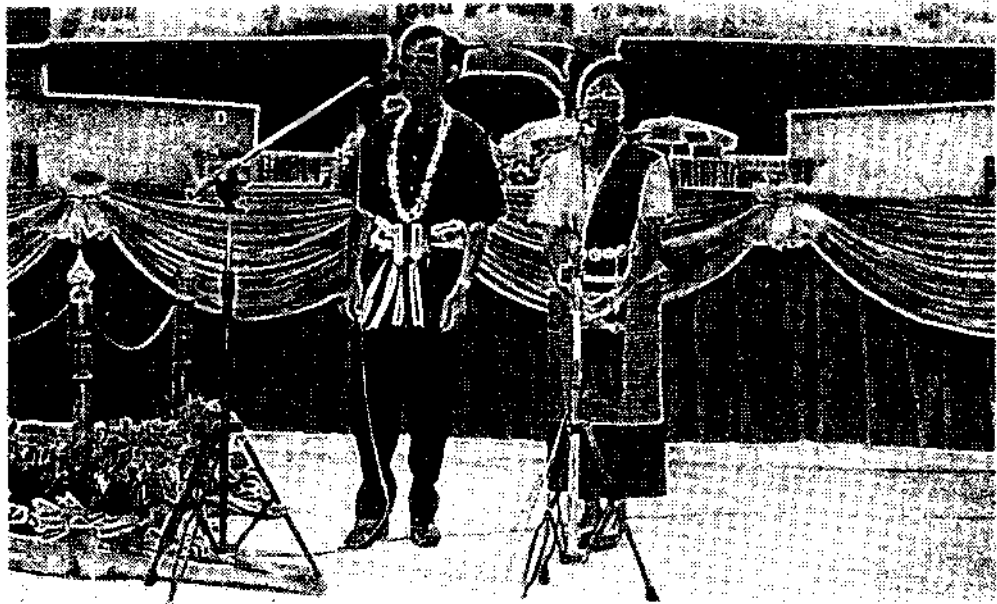
นอกจากนี้สถานีวิทยุโทรทัศน์ของกรมประชาสัมพันธ์ช่อง 11 มีการแสดงศิลปินบ้านของล้านนา และมีการนำเสนอการขับร้องเพลงขอด้วย เพลงขอที่นำเสนอทางวิทยุโทรทัศน์ส่วนใหญ่เป็นขอที่สอนธรรมชาติ สอนใจในการดำเนินชีวิต โดยมีการนำศิลปินขอที่มีชื่อเสียงของล้านนาไปออกรายการสลับกันไปเป็นคู่ ๆ

ในการแสดงละครขอ มีกระบวนการการทำงาน เริ่มตั้งแต่ มีผู้รับผิดชอบคิดเค้าโครงเรื่อง (ซึ่งบางทีอาจเป็นหัวหน้าคณะ) หลังจากนั้นจะเล่าเค้าโครงเรื่องให้แก่ศิลปินร่วมคณะ และมีการแจกบทแก่ศิลปินแต่ละคน การเล่นละครขอศิลปินต้องอาศัยไหวพริบปฏิภาณสูง เนื่องจากศิลปินต้องคิดถ้อยคำร้องสัมผัส และทำนองเอง ขณะที่ทำการแสดงสด ๆ บทเวที ซึ่งส่วนใหญ่ศิลปินก็จะหยิบยกเอาตัวบุคคล หรือเรื่องราวของท้องถิ่นที่ไปเปิดการแสดง เข้ามาแทรกในการร้องอันจะทำให้ผู้ชมเกิดความพึงพอใจ

คณะผู้วิจัยเข้าไปศึกษาการแสดงละครขอของคณะขอต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าคณะขอทุกคณะจะมีการรับแสดงละครขอด้วย กล่าวคือ เมื่อศิลปินเพลงขอชายหรือหญิงที่เป็น "ช่างขอ" ที่ได้รับความนิยมจากประชาชน "ช่างขอ" ก็จะตั้งคณะขอของตนเองขึ้นโดยมีตนเองเป็นช่างขอหลักและ

มีช่างชอู่ของตน ในงานที่เจ้าภาพต้องการเฉพาะการแสดงเพลงชอู่ ก็จะมีเพียงช่างชอู่และช่างปี่เท่านั้นที่ไปแสดง และงานใดที่เจ้าภาพต้องการการแสดงละครชอู่ ช่างชอู่ก็จะไปรวบรวมช่างชอู่ที่เป็นลูกศิษย์ หรือช่างชอู่ที่ยังไม่ค่อยได้รับความนิยมและยังไม่ได้ตั้งคณะของตนเองมาแสดงร่วมกัน

PAYAP UNIVERSITY

ภาพยน

การแสดงเพลงขอของแม่จันทร์สม สายธารา เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2537 เป็นการแสดงในงานรณรงค์ห้าหัวผู้ใหญ่ของกรมพัฒนาที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ แม่จันทร์สม เป็นศิลปินขอที่มีลูกศิษย์มาก มีคณะละครขอของตนเอง นอกจากนี้ ลูกชายคนหนึ่งของแม่จันทร์สม คือ เทพธารา ปัญญามานะ ยังเป็นศิลปินเพลงพื้นเมืองที่มีความสามารถทั้งการประพันธ์เนื้อร้องและการขับร้อง การแสดงเพลงขอของแม่จันทร์สม เป็นการแสดงที่มีองค์ประกอบของการแสดงตามรูปแบบดั้งเดิมคือ มีช่างปี ช่างกลองร่วมอยู่ในวงที่แสดงเพลงขอ

ภาพล่าง

การแสดงเพลงขอของคำปัน - ศรีออน เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2537 เป็นการแสดงในงานแข่งขันลาบเมืองที่จัดโดยชมรมสื่อมวลชนจังหวัดเชียงใหม่ คำปัน - ศรีออน จัดว่าเป็นศิลปินขอรุ่นใหม่ การแสดงของ คำปัน - ศรีออน ในวันนี้ความภาพแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการนำเสนอ ช่างขอทั้งสองคนยืนขอ โดยมีทาบเปิดเพลงเครื่องดนตรีประกอบการขอ แผนการใช้ช่างปี ช่างกลอง มานั่งร่วมอยู่ในวงที่แสดง

ศิลปินแห่งชาติด้านเพลงพื้นเมือง

เพลงพื้นเมือง เป็นศิลปินแห่งชาติของล้านนา ที่มีลักษณะร่วมสมัยและมีความเป็นสากลค่อนข้างมาก เมื่อเปรียบเทียบกับคำวและเพลงซอ ขณะที่คำวและเพลงซอเป็นศิลปินแห่งชาติที่อยู่ในความนิยมของคนเฉพาะกลุ่มคือ กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มผู้ที่มีความรักและต้องการอนุรักษ์ศิลปะของล้านนาเท่านั้น แต่เพลงพื้นเมืองเป็นศิลปินแห่งชาติที่มีกลุ่มผู้บริโภคร้างกว่า รวมขยายไปถึงคนหนุ่มสาวและประชาชนทั่วไปในสังคมด้วย

จากการศึกษาเนื้อหาของเพลงพื้นเมือง เพลงพื้นเมืองสามารถแบ่งเนื้อหาออกได้เป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่

1. เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความรัก เนื้อหาประเภทนี้รวมถึงการพรรณนาถึงความรัก หรือคนรักอย่างมีความสุข การรำพันถึงคนรักด้วยความคิดถึง และการพรรณนาด้วยความปวดร้าวเมื่อพลาดหวังจากความรักหรือคนรัก

เพลงพื้นเมืองที่มีเนื้อหาประเภทนี้ อาทิเช่น น้อยใจยา, ลืมอายแล้วกา, หม่อมเวียงกาหลงยังคอย เป็นต้น

2. เนื้อหาที่สะท้อนสภาพสังคม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมเชียงใหม่ ส่วนใหญ่มักจะเป็นการล้อเลียนพฤติกรรมบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับค่านิยม หรือรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบใหม่ ๆ มาใช้ในการดำเนินชีวิต

เพลงพื้นเมืองที่มีเนื้อหาประเภทนี้ อาทิเช่น เพลงสาวมอเตอร์ไซค์, ว.2 ว.8, คุณนายเที่ยงโมง, ลุงคันทองเหี่ยว เป็นต้น

3. เนื้อหาที่เป็นไปตามกระแสสังคม หมายถึง เพลงพื้นเมืองที่มีเนื้อหาตรงหรืออ้อมเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

เพลงพื้นเมืองประเภทนี้ อาทิเช่น เพลง ของกินคนเมือง, อย่าไปเลยหมูนุ่น, ของคืบ้านเฮา เป็นต้น

4. เนื้อหาที่บรรยายสภาพการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมล้านนา ซึ่งสะท้อนถึงวิถีการดำเนินชีวิตทั้งแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่

เพลงพื้นเมืองที่มีเนื้อหาประเภทนี้ อาทิเช่น อ้ายคำ, บุญหามือถือ เป็นต้น

นอกจากเนื้อหาทั้ง 4 ประเภท จากการศึกษาของคณะผู้วิจัยพบว่า เพลงพื้นเมืองของเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2536 - 2537 ยังมีเนื้อหาอีกประเภทหนึ่งที่ค่อนข้างเป็นเนื้อหาที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปินท้องถิ่น คือ เนื้อหาที่กล่าวถึงการทำผู้คนในท้องถิ่นโดยเฉพาะผู้หญิงถูกหลอกจากคนต่างท้องถิ่น ดังนั้นจึงเกิดเนื้อหาของเพลงพื้นเมืองประเภทที่ 5

5. เนื้อหาที่กล่าวถึงบุคคลต่างท้องถิ่น โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการคัดค้านผู้หญิงให้ระวางการหลอกลวงของผู้ชายต่างถิ่น โดยเฉพาะผู้ชายจากกรุงเทพฯ บางเพลงมีเนื้อหาแสดงความเวทนา สงสารผู้หญิงที่ถูกหลอกลวง และบางเพลงมีเนื้อหาเยาะเย้ยหรือสมน้ำหน้าผู้หญิงที่ถูกหลอกลวง

เพลงพื้นเมืองที่มีเนื้อหาประเภทนี้ อาทิเช่น เพลง บัวคำลิมทุ่ง, กาสะลองร่วงแล้ว เป็นต้น

ศิลปินเพลงพื้นเมืองของเชียงใหม่ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ในช่วงปี พ.ศ. 2536 - 2537 และในบรรดาศิลปินเพลงพื้นเมืองเหล่านี้ ยังมีความสามารถในการร้องเพลงที่ตนเองประพันธ์ได้อีกด้วย อาทิเช่น จรัส มโนเพชร, เทพธारा ปัญญามานะ, วิฑูรย์ ใจพรหม, บุญศรี รัตน์ง, สุรินทร์ หม่อคำ

นอกจากด้านเนื้อหา ด้านฉันทลักษณ์ของเพลงพื้นเมืองที่คณะผู้วิจัยทำการศึกษา พบว่ามีการใช้รูปแบบคำประพันธ์แบบสมัยใหม่ ซึ่งแต่เดิมครูศิลปินผู้ประพันธ์เพลงพื้นเมืองมักประพันธ์โดยใช้ฉันทลักษณ์ของกลอนแปด มีสัมผัสนอกและสัมผัสในที่สละสลวย เพลงพื้นเมืองปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบคำประพันธ์ ศิลปินผู้ประพันธ์เพลงพื้นเมืองปัจจุบันได้นำเอา "คำ" หรือ "วลี" ที่สละสลวย และสามารถสื่อความหมายได้มาใช้ซ้ำ ๆ กันในบทเพลงหนึ่ง อีกด้วย

ในด้านกระบวนการนำเสนอของเพลงพื้นเมืองในปัจจุบัน จากการศึกษาคณะผู้วิจัยพบว่า ความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ด้านการสื่อสารทำให้การนำเสนอศิลปะพื้นถิ่นด้านนี้ขยายตัวมากกว่าอดีต ในอดีตศิลปินเพลงพื้นเมือง มีโอกาสแสดงเฉพาะในงานวัด เป็นสำคัญ แต่ปัจจุบันเมื่อสังคมเชียงใหม่ มีการเปลี่ยนแปลง มีงานมหรสพต่าง ๆ ตามเทศกาลเกิดขึ้นมาก เช่น งานสงกรานต์ งานประเพณีวันลอยกระทง งานฤดูหนาวประจำปี งานประกวดพืชผลทางการเกษตร งานประเพณี ทำให้เพลงพื้นเมืองมีโอกาสนำเสนอต่อประชาชนมากขึ้น

นอกจากนี้ เพลงพื้นเมืองยังมีวิวัฒนาการของการนำเสนอที่แตกต่างจากศิลปะพื้นถิ่นเมืองห้านเพลงขอ และ คำว คือ เพลงพื้นเมืองได้ถูกนำมาอัดลงในแผ่นบันทึกเสียง และแผ่นเสียง การอัดแผ่นบันทึกเสียง และแผ่นเสียง ของเพลงพื้นเมืองทำให้ผู้รับสารประเพณี สามารถรับได้ทั้งทางวิทยุกระจายเสียง และยังสามารถเลือกหาเพลงพื้นเมืองในความนิยมของประชาชนไปรับฟังได้เองตามความพอใจ